

Mirovni inštitut

Inštitut za sodobne družbene in politične študije

Prepoznavanje rasne diskriminacije in borba proti njej:

kratek vodič

PREPOZNAVANJE RASNE DISKRIMINACIJE IN BORBA PROTI NJEJ: KRATEK VODIČ

PREVOD: JASMINKA DEDIĆ
LEKTURA: ANDREJ KORITNIK
OBLIKOVANJE: IRENA WÖLLE
TISK: STANE PEKLAJ

MIROVNI INŠTITUT, 2003

IZID PUBLIKACIJE JE OMOGOČILO VELEPOSLANIŠTVO KRALJEVINE NIZOZEMSKÉ

IZDAJATELJ: MIROVNI INŠTITUT
INŠTITUT ZA SODOBNE DRUŽBENE IN POLITIČNE ŠTUDIJE
METELKOVA 6
SI-1000 LJUBLJANA
E: INFO@MIROVNI-INSTITUT.SI
WWW.MIROVNI-INSTITUT.SI

NASLOV ORIGINALA:
RECOGNISING AND COMBATING RACIAL DISCRIMINATION: A SHORT GUIDE
© EVROPSKI CENTER ZA ROMSKE PRAVICE
[HTTP://WWW.ERRC.ORG](http://www.errc.org)
PRVIČ TISKANO V BUDIMPEŠTI, DECEMBRA 2001

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

323.12(=214.58)

PREPOZNAVANJE rasne diskriminacije in borba proti njej : kratek vodič /
[prevod Jasminka Dedić]. - Ljubljana : Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene
in politične študije, 2003

Prevod dela: Recognising and combating racial discrimination

ISBN 961-6455-18-4

127324672

PREPOZNAVANJE RASNE DISKRIMINACIJE IN BORBA PROTI NJEJ: KRATEK VODIČ

Kaj je diskriminacija?

Diskriminacija na podlagi rase, barve kože ali narodnostne pripadnosti (»rasna diskriminacija!«) je skoraj vedno kršitev temeljnih človekovih pravic. V skladu z Mednarodno konvencijo za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination* – ICERD), najpomembnejšem mednarodnem standardu, ki se ukvarja s prepovedjo rasne diskriminacije, izraz »rasna diskriminacija« pomeni

»... kakršno koli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, porekla, narodnega ali etničnega izvora, ki ima namen ali dejanski učinek onemogočiti kogar koli ali ga prikrajšati za enakopravno priznavanje, uživanje ali uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem in vsakem drugem področju javnega življenja« (prvi odstavek 1. člena ICERD).

Tisto, kar predstavlja temeljni princip prepovedi diskriminacije, so pravice pripadnikov rasnih, etničnih ali narodnostnih manjšin na enakost pred zakonom in do enakega varstva pravic. Mednarodno pravo prepoveduje rasno diskriminacijo na področju cele vrste državnih politik, ki zajemajo naslednja področja, vendar niso omejena le na njih: izobraževanje, zdravstvena oskrba, stanovanjska politika, delovna ra-

zmerja in zaposlovanje, dostop do javnih dobrin in uslug itd. Države so dolžne preprečevati, kaznovati in zagotavljati povračilo za utrpelo raso diskriminacijo.

Obstoječa evropska zakonodaja govori o »neposredni« in »posredni« diskriminaciji. V skladu z nedavno sprejeto Direktivo Evropske unije o rasni enakosti (Direktiva 2000/43/EC »o izvajanju načela o enakosti oseb ne glede na raso ali etnično poreklo«) govorimo o neposredni diskriminaciji, »ko je oseba deležna manj ugodnega ravnanja, kot je bila – ali bi bila – druga oseba tako obravnavana v primerljivi situaciji na podlagi rasnega ali etničnega porekla« (podparagraf a) 2. odstavka 2. člena). Kot primer lahko vzamemo zavod za zaposlovanje, ki vodi takšno politiko, da zavrača romske kandidate za delo, ali urad za stanovanjsko politiko, ki namerno in preišljeno dodeljuje Romom podstandardne stanovanjske prostore.

Do posredne diskriminacije prihaja, »če navidezno nevtralne določbe, kriteriji ali prakse učinkujejo tako, da postavljajo osebe določenega rasnega ali etničnega porekla v slabši položaj v primerjavi z ostalimi osebami, razen če so te določbe, kriteriji ali prakse objektivno upravičeni z legitimnim ciljem ter ustrezni in potrebni« (podparagraf b), 2. odstavek 2. člena). Primer bi lahko bil nakupovalni center, ki ne dovoljuje vstopa ženskam z dolgimi krili, ali državni urad, ki prepoveduje vstop ženskam s pokrivalom. Ta pravila, ki so navidez nevtralna, kar se tiče pripadnosti neki rasni ali narodni skupnosti, lahko nesorazmerno bolj prizadenejo nekatere manjšinske skupine, ki se oblačijo v dolga krila ali nosijo pokrivalo.

V nekaterih državah, kjer deluje Evropski center za pravice Romov (*European Roma Rights Center* – ERRC), ljudje verjamejo, da Romi ne

doživljajo diskriminacije, ker ustava ali drugi zakoni prepovedujejo diskriminacijo in izrecno navajajo Rome kot manjšino ali jim dajo podoben status. Takšno razumevanje pojma diskriminacija, ki je danes razširjeno po celi Evropi, je napačno. Če obstaja domača ustava ali drugi zakonski predpisi, ki prepovedujejo diskriminacijo v vaši državi, ne pomeni, da ni diskriminacije. Če obstaja zakon, ki prepoveduje diskriminacijo v vaši državi, ne pomeni, da ne morete biti žrtev diskriminacije – to samo pomeni, da imate sredstvo, s pomočjo katerega se lahko borite proti diskriminaciji. Pravzaprav je mogoče, da vsak dan trpite zaradi diskriminatornega ravnanja proti vam.

V zelo majhnem številu situacij je mogoče, da diskriminacija ni nezakonita. Ko govorimo o neposredni diskriminaciji, je to dovoljeno le v zelo omejenih okoliščinah, in sicer zaradi »resničnih potreb, pogojenih z delovnim mestom«. Na primer: zahteva, da morajo biti kandidati za delovno mesto rabina judovske veroizpovedi ali da so kandidati za delovno mesto uslužbenca za delo z romsko mladino Romi, ni nezakonita.

Podobno v specifičnih situacijah zakon dovoljuje posredno diskriminacijo. Če se neka oseba pritoži, da določena praksa nesorazmerno bolj postavlja v slabši položaj pripadnike neke rase ali naroda, je odgovorna oseba dolžna dokazati, da takšna praksa zasleduje legitimen cilj ter da je sorazmerna in razumna. Primer tega je gradbišče, na katerem se zahteva, da morajo delavci nositi čelade. Takšna politika je lahko posredno diskriminatorna do nekaterih skupnosti, ki prepovedujejo svojim pripadnikom, da pokrivajo glavo na takšen način. Vendar lahko delodajalec poskuša opravičiti takšno zahtevo tako, da bo dokazal, da je v tem primeru legitimen cilj varnost zaposlenih, da je zahteva sorazmerna nevarnosti in da je nošenje čelad razumna zahteva ter v skladu z zakonskimi predpisi o varnosti pri delu.

Kako lahko vem, da sem izpostavljen/a rasni diskriminaciji? Kako lahko dokážem, da sem žrtev nezakonite diskriminacije?

Večina nas ve, kako prepoznati očitno diskriminatorno ravnanje. Takšna razmerja so v Evropi žal pogosta. Ali se je kdaj pripetilo vam ali nekomu, ki ga poznate, da ni bil postrežen v gostilni ali restavraciji, ker je natakar ali lastnik rekel, da ne strežejo »Ciganom«? Ali poznate koga, ki ni dobil službe, stanovanja ali zdravniške pomoči, ker je Rom? Ali ste kdaj videli napis, na katerem piše, da je vstop »Ciganom« ali »Romom« prepovedan? Vse to so očitno diskriminatorna ravnanja. V takih primerih ERRC dokazuje diskriminacijo s pomočjo dokumentov ali napisov, kjer se Romom prepoveduje vstop, prav tako pa pozorno in natančno upošteva izjave prič, to je oseb, ki so videle ali slišale o diskriminatornem ravnanju.

Druga kategorija neposredne diskriminacije so ravnanja, v katerih beseda »Romi« ali »Cigani« ni uporabljena eksplicitno, vendar je mogoče dokazati diskriminacijo. Na primer: številni bari ali restavracije ne dovoljujejo vstopa Romom in drugim osebam temnejše polti z izgovorom, da je potrebno biti »član kluba«, da bi lahko vstopili v objekt, ali pa da se odvija zasebna zabava. Pogosto se zgodi, da so Romi, ki se prijavijo na razpis za delovno mesto, po telefonu povabljeni na razgovor za službo. Toda ko pridejo na razgovor in ko delodajalec ugotovi, da so romskega izvora, jim reče, da ni prostega delovnega mesta ali da je že zapolnjeno. Kako lahko v takšnih primerih nekdo dokaže, da je bil žrtev diskriminacije?

Nekatere organizacije v srednji in vzhodni Evropi so v zadnjem času začele uspešno uporabljati tehniko, ki se imenuje »testiranje«.

Bistvo te metode je, da se pošljejo pari romskega in ne-romskega izvora – osebe, ki so sicer z vidika oblek, kvalifikacij itd. zelo podobne –, ki se prijavijo na oglas za delo ali stanovanje, ali da vstopijo v restavracijo ali diskoteko, za katero se domneva, da stalno diskriminira Rome. Če je par ne-romskega izvora različno obravnavan v odnosu s parom romskega izvora – na primer, če je paru ne-romskega izvora dovoljen vstop v diskoteko, medtem ko je od para romskega izvora zahtevano, da pokažejo članske izkaznice in jim potem vstop ni bil dovoljen –, je potrebno pozorno in natančno zapisati pričanje vseh oseb, ki so sodelovale v »testiranju«. Takšno pričanje predstavlja dokaz diskriminatornega ravnanja in v številnih državah se lahko uporablja kot dokaz na sodišču. Dodatne informacije o testiranju lahko dobite na spletni strani ERRC: http://errc.org/rr_nr32000/legal_defence.html ali v stiku s pisarno ERRC.

Statistični podatki so lahko koristni za dokazovanje tako neposredne kot tudi posredne diskriminacije. Na primer: v nekaterih državah srednje in vzhodne Evrope se romske otroke zelo pogosto razporedi v posebne šole za duševno prizadete otroke. Raziskava ERRC, ki je bila narejena leta 1999 v mestu Ostrava v vzhodni Češki, je pokazala, da je več kot polovica romskih šoloobveznih otrok obiskovala takšne šole, da je več kot polovica vseh otrok vpisanih v teh šolah romskega izvora in da je verjetnost, da bo romski otrok vpisan v takšno šolo v primerjavi z ne-romskim otrokom, 27-krat večja. Številni romski otroci, ki niso obiskovali šol za duševno prizadete otroke, so bili koncentrirani v peščici osnovnih šol v nekaterih predmestjih Ostrave; čez 30 osnovnih šol od skupaj 70 rednih osnovnih šol v Ostravi je bilo »popolnoma belih« – teh šol ni obiskoval niti en romski otrok.

ERRC je v Ostravi izvedel natančno raziskavo, da bi dokazal razlike: prešteli smo vse romske in ne-romske otroke v vseh osnovnih šolah v okrožju Ostrava. Dobljeni prikaz – ki je pokazal, da je tisto, kar so mnogi govorili, res, vendar so maloštevilni to tudi ustrezno dokumentirali – je razkril, da je mesto dramatično razdeljeno po etnični pripadnosti, pri čemer večina romskih otrok obiskuje šole, ki jim ne dajejo potrebnih znanj, s katerimi bi lahko konkurirali na trgu dela, služili visoke dohodke in živeli dostojanstveno življenje. Druge organizacije so napisale pomembne študije z uporabo metod, kot so »uporaba vzorcev« in »uporaba vzorcev v parih«, v katerih raziskovalci ne izprašujejo vsega prebivalstva, temveč pozorno izbrane predstavnike posameznikov ali skupin, da bi dokazali diskriminatorno ravnanje. Dobro izvedena statistična raziskava ima izredno vrednost in podobne raziskave bi se morale izvesti v vseh državah ter na mnogih področjih – v izobraževanju, stanovanjski politiki, zaposlovanju, zdravstvenem in socialnem varstvu, če navedemo samo nekatere. Rezultati raziskav so lahko koristni za dokazovanje diskriminacije pred sodiščem, v boju, da oblast razvije boljše politike na teh področjih in da se več sredstev namenja Romom, kot tudi za izpostavljanje romskih problemov pred mednarodnimi komisijami, kot so različna telesa Združenih narodov in Sveta Evrope. Domače organizacije so najbrž najbolj primerne za izvajanje takšnih raziskav. Če se zanimate za takšno raziskovanje, je pomembno omeniti naslednje:

- *Ne drži*, tako kot trdijo številni aktivisti, da »vsi vedo za problem, zdaj je potrebna samo akcija«; v večini držav ni ustreznih statističnih podatkov o zadevah, ki so ključnega pomena za Rome; na primer, če navedemo le nekaj primerov v zvezi z:
  - odstotkom romskih otrok, ki obiskujejo šole ali pouk za duševno prizadete otroke;

- številom Romov (in ostalega prebivalstva), ki živijo v hišah, ki niso registrirane v skladu z zakonom v občinskih katastrih ali ki nimajo ustrezne infrastrukture;
  - številom Romov (in ostalega prebivalstva), ki so vsako leto deložirani;
  - številom romskih otrok (in ostalih otrok), ki so odvzeti svojim družinam in nameščeni v državne institucije vsako leto.
-
- V nekaterih državah državni organi blokirajo prizadevanja, da bi prišli do takšnih informacij. Na primer: ko so predstavniki ERRC izvajali raziskavo, so jim šolske uprave zatrjevale, da nimajo evidenc o narodnostni pripadnosti učencev in da je to nezakonito. Mogoče je, da ljudje, ki trdijo, da vam ne morejo dati informacij o številu Romov, enostavno poskušajo preprečiti, da bi ugotovili, ali so Romi sistematično diskriminirani. Celotne države, ki označujejo podatke o narodnostni pripadnosti učencev kot »občutljive«, zaradi česar sodijo med podatke, katerih uporaba je omejena, večinoma ne prepovedujejo splošnih podatkov o skupinah. Vendar je lahko zbiranje in dajanje statističnih podatkov v zvezi z narodnostno ali etnično pripadnostjo v nekaterih državah nezakonito. Pravniki vam lahko razložijo, ali obstajajo takšne zakonske omejitve v vaši državi.
  - Če želimo dobiti koristne in kvalitetne podatke, mora biti raziskava ustrezno izvedena. Zato je koristno dobiti napotke iz ustrezne literature, poiskati nasvet sociologa ali demografa ali vzpostaviti stik z ERRC v zvezi z metodami raziskovanja, preden se lotite dela.

Ampak jaz še vedno nisem prepričan/a, ali je to diskriminacija ...

Videti je, da je, kar se tiče vprašanja diskriminacije, veliko strokovnjakov. Mnogi ljudje vam bodo rekli, da ni nujno, da ste žrtev diskriminacije samo zato, ker tako *čutite*. Vsekakor to drži – namreč, niso vsa žaljiva ravnanja diskriminatorna. Vendar je treba vedeti nekaj stvari:

- Zelo malo ljudi, ki niso strokovnjaki na tem področju, zares ve dosti o tem, kaj je in kaj ni diskriminacija po zakonu. Če mislite, da ste žrtev diskriminatornega ravnanja, ne bo odveč, če to preverite v luči opisov neposredne in posredne diskriminacije, ki so navedeni zgoraj v tekstu. Ali je videti, da spada v eno od teh kategorij? Potem bi to lahko bila diskriminacija. Morda bi bilo koristno, če se povežete z ERRC ali domačo organizacijo, ki je specializirana za boj proti diskriminaciji, da presodite, če bi bilo smotrnno sprožiti sodni postopek.
- Mednarodno pravo, ki prepoveduje diskriminacijo, je dokaj jasno. Večina strokovnjakov se strinja, da je prepoved diskriminacije po mednarodnem pravu del mednarodnega običajnega prava. Rasna diskriminacija je prepovedana povsod, ne glede ali je vaša država sprejela zakonodajo, ki prepoveduje diskriminacijo, ali če je ratificirala Mednarodno konvencijo za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije.

Tako je vaša intuicija dober vodič na področju rasne diskriminacije – če čutite, da ste doživeli diskriminacijo, obstaja zelo velika možnost, da se je to tudi res zgodilo.

Kako se lahko borim proti rasni diskriminaciji?

Obstajajo določeni zakoni, ki so bili sprejeti zato, da pomagajo žrtvam rasne diskriminacije. Ti zakoni obsegajo:

- Domače zakone, ki prepovedujejo diskriminacijo: 14. člen Ustave Republike Slovenije, 6. člen zakona o delovnih razmerjih, 141. člen kazenskega zakonika Republike Slovenije.¹
- Ostale domače zakone, ki se ne nanašajo neposredno na diskriminacijo, vendar se lahko uporabijo v primerih, v katerih naj bi prišlo do diskriminacije, kot so določbe obligacijskega prava, ki varujejo človekovo dostojanstvo.
- Mednarodno pravo, ki vključuje:
  - Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (angl. skrajšano ICERD), še posebno 14. člen, ki omogoča Odboru za odpravo rasne diskriminacije, da sprejema in odloča o pritožbah posameznikov ali skupin v zvezi s kršitvami konvencije;
  - Evropsko konvencijo za človekove pravice (angl. skrajšano ECHR): 14. člen prepoveduje diskriminacijo pri uživanju pravic, ki so zagotovljene s to konvencijo. Protokol št. 12 k tej Konvenciji, ki je bil sprejet leta 2000, bo dodal splošno prepoved diskriminacije pri udejanjanju katerega koli zakona, ko ga bo ratificiralo deset držav članic Sveta Evrope. Aktivisti igrajo pomembno vlogo pri izvrševanju pritiska na oblast, da ratificira Protokol št. 12 brez odlašanja;

---

¹ Dodatek k slovenski izdaji.

- Direktivo Evropske unije o rasni enakosti: državam nalaga, da sprejmejo vseobsegajoče zakone, ki prepovedujejo diskriminacijo, in ustanovijo učinkovite institucije za uresničevanje teh zakonov. Direktiva je del prava Evropske unije, ki ga morajo spoštovati tako države članice kot tudi države kandidatke za vstop v EU. Aktivisti igrajo pomembno vlogo pri zagotavljanju, da države spremenijo in dopolnijo zakonodajo tako, da bodo izpolnile zahteve tega izredno pomembnega dokumenta.

ERRC se bori proti diskriminaciji Romov z nizom aktivnosti, ki vključujejo naslednje:

- objavlja informacije o človekovih pravicah Romov;
- zagovarja pravice Romov na mednarodni ravni;
- omogoča Romom, da delajo zase v programih izobraževanja v zvezi s človekovimi pravicami;
- sproža tožbe pred domačimi in tujimi sodišči v imenu Romov, ki so žrtve diskriminacije in ostalih kršitev človekovih pravic.

Če ste prepričani, da ste doživeli ali da doživljate diskriminacijo, lahko zaprosite za pomoč odvetnika v vaši državi in skupaj z njim/njo zaprosite ERRC za finančno pomoč za pravno zastopanje. Kriterije za vlogo prošnje lahko najdete na spletni strani ERRC v angleškem in romskem jeziku: <http://errc.org/grants/repres.html> ali se povežite s pisarno ERRC.

Boj s pravnimi sredstvi je ključni element v boju proti diskriminaciji. Vendar pa sodni spor sam po sebi nima vpliva zunaj tega posamičnega primera. Akcije proti diskriminaciji je treba natančno načrtovati in koordinirati. Zato je vredno truda, če razmislite o strategiji, v

kateri so vplivni prijatelji – mediji, mednarodne nevladne organizacije, meddržavna telesa itd. – naši zavezniki. V primeru Ostrave, o katerem smo govorili zgoraj, potem ko je ERRC natančno dokumentiral groteskno shemo rasne diskriminacije v njihovem šolskem sistemu, ni samo vložil tožbe pred pristojnimi domačimi in mednarodnimi sodišči v imenu staršev petnajstih romskih otrok, ki so bili žrtve segregacije v ostravskih šolah, temveč je tudi:

- organiziral tiskovno konferenco za predstavnike domačih in tujih medijev, da bi jih obvestil o sprožitvi sodnega spora;
- delal s skupinami iz skupnosti tega mesta pred in po sprožitvi sodnega spora, da bi jih ozavestil, kako lahko takšne akcije okrepijo skupnost;
- dostavil materiale ERRC, ki se nanašajo na segregacijo v češkem šolskem sistemu, mednarodnim institucijam, kot so Odbor ZN za odpravo rasne diskriminacije in Evropski komisiji za boj proti rasizmu in nestrpnosti Sveta Evrope;
- nadaljeval s sodelovanjem z novinarji po vložitvi tožbe, da bi bila javnost še naprej seznanjena s tem problemom.

ERRC pozdravlja dogovore med aktivisti in partnerskimi organizacijami o tem, kako na najbolj učinkovit način izkoristiti informacije v zvezi s človekovimi pravicami in kako povečati učinek sodnih sporov na področju varstva človekovih pravic. Dodatne informacije o aktivnostih ERRC lahko dobite na spletni strani ERRC (<http://errc.org>) ali če se povežete s pisarno ERRC. Dodatna vprašanja, ki se nanašajo na obravnavano tematiko, lahko naslovite na:

European Roma Rights Center
PO Box 906/63
H-1386 Budapest 62
Madžarska

Tel.: (+36-1) 41 32 200
Faks: (+36-1) 41 32 201
E-mail: office@errc.org

Poleg tega ERRC trenutno izvaja skupni projekt z dvema partnerjema – Interights iz Londona in Migration Policy Group iz Bruslja –, katerih cilj je kar najbolje izkoristiti priložnost za resničen boj proti diskriminaciji in zagovorništvo na tem področju po sprejetju Direktive Evropske unije o rasni enakosti in Protokola št. 12 k Evropski konvenciji. Če se nam želite pridružiti v naših prizadevanjih pri promociji zakonodaje, ki prepoveduje diskriminacijo v celi Evropi, ali če želite prejeti več informacij o naših aktivnostih na tem področju, se povežite s pisarnami ERRC na zgoraj navedenem naslovu, telefonu in faksu.

